

A LEBŐI 1956-OS ÁSATÁS GERINCES FAUNÁJA

A lebői lelőhelyen, mely több korábbi ásatás révén már klasszikusnak számít, 1956 őszén leletmentő ásatást végzett Párducz Mihály, Bálint Alajos és Trogmayer O. Az ásatás során két szelvényt tártak fel, melyekből a Körös-, tiszai- és vonaldíszes kultúra cserepei mellett nagymennyiségű állatcsont is előkerült.¹ A napvilágra került csontok közül 941 db volt meghatározható. Ezek az alábbi fajokhoz tartoznak:

	A szelv.		B szelv.		Összesen		
	db	egyed	db	egyed	db	egyed	
<i>Halak — Pisces</i> ²							
Ponty — <i>Cyprinus carpio</i> L.	34	7	1	1	35	8	
Harcsa — <i>Silurus glanis</i> L.	10	5	6	3	16	8	
<i>Hüllők — Reptilia.</i>							
Mocsári teknős — <i>Emys orbicularis</i> L.	8	2	—	—	8	2	
<i>Emlősök — Mammalia</i>							
a) <i>Vadállatok</i>							
Hód — <i>Castor fiber</i> L.	—	—	1	1	1	1	
Vidra — <i>Lutra lutra</i> L.	—	—	1	1	1	1	
Pleisztocén szamár — <i>Equus (Asinus)</i> cf. <i>hydruntinus</i> Reg.	2	2	—	—	2	2	
Vaddisznó — <i>Sus scrofa fer.</i> L.	32	11	35	12	67	23	
Őz — <i>Capreolus capreolus</i> L.	11	9	7	5	18	14	
Gímszarvas — <i>Cervus elaphus</i> L.	36	9	13	9	49	18	
Óstulok — <i>Bos primigenius</i> Boj.	79	18	58	14	137	32	
b) <i>Háziállatok</i>							
Eb — <i>Canis familiaris</i> L.	19	2	—	—	19	2	
Házisertés — <i>Sus scrofa dom.</i> L.	7	4	11	6	18	10	
Juh — <i>Ovis aries</i> L.	}	10	8	3	2	13	10
Kecske — <i>Capra hircus</i> L.							
Szarvasmarha — <i>Bos taurus</i> L.							
	327	47	194	41	521	88	
c) <i>Egyéb emlősök</i>							
Közelebbről meg nem határozható kis kérődző	4	3	2	2	6	5	
Ember — <i>Homo sapiens</i> L.	19	2	11	2	30	4	

A faunának négy jellemző vonása van. Ezek: 1. a fajok kis száma; 2. a háziállatok enyhe túlsúlya a vadállatokkal szemben; 3. a szarvasmarha ural-

¹ L. bővebben Trogmayer O. ui. megjelenő dolgozatában.

² A halcsontokat Vásárhelyi I. határozta meg.

Ezúton fejezem ki érte köszönetemet.

kode szerepe; 4. a háziló teljes hiánya. Legnagyobb érdekessége, hogy tagjaként szerepel a pleisztocén számára, mely eddig a világon egyedül Hódmezővásárhely—Bodzáspartról volt kimutatható a neolitikumból.

Ami a fauna első jellemvonását illeti, hazai neolitikus lelőhelyeink faunájára — úgy látszik — általánosan jellemző a fajokban való szegénység. A kevés ilyen tárgyú dolgozat közül Kormos T. dolgozata a százhalmobattai neolit lepről (mely nem azonos a Wosinszky-féle mészbetétes kerámiás lelőhellyel) szarvas, őz, juh vagy kecske, tulok és sertés csontjait említi.³ A Hódmezővásárhely—Kökénydombon Banner J. által feltárt tiszai kultúras telep állatcsontjainak vizsgálatakor Gaál I. az alábbi fajokat határozta meg: eb, tulok (házimarha), kecske, vaddisznó, őstulok, szarvas, őz, ponty, *Cyprinus sp.*⁴ Végül pedig újabban magunk a hódmezővásárhely—bodzásparti Körös-kultúras lelőhelyről mindössze 9 fajt határoztunk meg.⁵ Neolitikus telepeink fajszegegyensége — mely főként a vadállatfajok kis számát jelenti, hiszen az itt előforduló öt háziállatfaj csaknem minden neolitikus telepünkön megtalálható — nyilván klimatikus, ill. az ezekkel összefüggő földrajzi tényezőkön alapul, amit az bizonyít, hogy a hasonlókorú barlangi rétegekből előkerült állatcsontanyag (bár ennek korhatározása általában kevésbé megbízható, mivel az ásatók a holocén anyagra többnyire igen kevés gondot fordítottak) mindig bővelkedik vadállatfajokban. Nagyjából hasonló kettősség figyelhető meg a külföldi neolitikus állatcsontanyagánál is.

A leböi két szelvényben a házi- és vad emlősök egyedszáma kb. hasonlóan aránylik egymáshoz: az A szelvényben 61 (55,45%) házi- és 49 (44,55%) vad-, a B szelvényben 49 (53,85%) házi- és 42 (46,15%) vadállat (emlős) egyed maradványai fordulnak elő. Összesítve a két szelvény anyagát, megállapíthatjuk, hogy az előkerült 201 emlős egyedből 110 (54,7%) házi- és 91 (45,3%) vadállat. Néhány külföldi neolitikus telepen a háziállat-vadállat-arány az alábbi:

Svájc	házi %	vad %
Egolzwil 2 ⁶	33.4	66.6
Seematte-Gelfingen ⁷	48	52
Urikon ⁸	64.4	35.6
Auvernier ⁹	59.3	40.7
Németország		
Schlewig-holsteini		

³ Kormos T.: Százhalm-Batta, mint neolithkorabeli telep. Földrajzi Közl. 1904. p. 467.

⁴ Gaál I.: A háziasítás legkezdetlegesebb fokának bizonyítékai a Tisza-parti ásatásokból. Dolg. (Szeged) 1931. p. 232—234. — Uő.: A hódmezővásárhelyi neolitikus telep gerinces maradványai. — Knochenreste der neolithischen Ansiedelung von Hódmezővásárhely. Ann. Mus. Nat. Hung. 1931. p. 259—277.

⁵ Bökönyi S.: Eine Pleistozän-Eselsart im Neolithikum der ungarischen Tiefebene. Acta Arch. Hung. 4(1954) p. 9—24.

⁶ K. Hescheler u. J. Rüeger: Die Wirbeltierreste aus dem neolithischen Pfahlbaudorf Egolzwil 2 (Wauwilensee) nach den Grabungen von 1932 bis 1934. Vierteljahresschr. d. Naturf. Ges. in Zürich. 84(1939) p. 312.

⁷ K. Hescheler u. J. Rüeger: Die Reste der Haustiere aus den neolithischen Pfahlbaudörfern Egolzwil 2 (Wauwilensee, Kt. Luzern) und Seematte-Gelfingen (Baldeggersee, Kt. Luzern). Vierteljahresschr. d. Naturf. Ges. in Zürich. 87(1942) p. 384.

⁸ J. Rüeger: Die Fauna des Pfahlbaues Urikon am Zürichsee. Vierteljahresschr. d. Naturf. Ges. in Zürich. 89(1944) p. 282.

⁹ Th. Josien: Station lacustre d'Auvernier (Lac de Neufchatel). Étude de la faune station, Bull. de la Soc. Préhist. Franc. LII(1955) p. 59.

neolit-telepek ¹⁰	50	50	
Weissenfels ¹¹	98	2	
Altheim ¹²	73.3	26.7	
Altenerding ¹³	73.1	26.9	
<i>Dánia</i>			
Bundsö ¹⁴	98	2	
Strandegard ¹⁵	{ alsó réteg	30	70
	{ felső réteg	60	40
Ordrup Naes ¹⁶	{ alsó réteg	30	70
	{ felső réteg	60	40
<i>Lengyelország</i>			
Cmielów ¹⁷	94	6	
<i>Szovjetunió</i>			
Luka-Vrubleveckaja ¹⁸	47.6	52.4	
Szabatinovka II. ¹⁹	9.2	30.8	
Vladimirovka ²⁰	76.0	24.0	
Kolomijcsina ²¹	79.5	20.5	
Usatovo ²²	88.4	11.6	
Usatovo ²³	92.0	8.0	

A háziállat-vadállat-arány ilyen változásainak — még a neolitikum egy-azon időszakán belül is — oka nyilván főként a klimatikus és földrajzi viszonyok különbözőségében keresendő. Ezek mellett más kisebb jelentőségű okok is szóba jöhetnek, melyekkel itt nem kívánunk foglalkozni. Kétségtelenül igaza van azonban Nobisnak, aki szerint a különböző háziállat-vadállat-arányok különböző gazdasági formákat takarnak.²⁴

A leboi fauna harmadik fő jellemvonása a szarvasmarha uralkodó volta. Az összes csontoknak több mint fele szarvasmarhából származik s egyed-számra is a szarvasmarha teszi ki az összes emlősöknek csaknem 44%-át, a háziállatoknak pedig 80%-át. A szarvasmarhának ez az uralkodó volta a háziállatok közt minden őskori telepünkön megfigyelhető. Ennek a jelenségnek az

¹⁰ G. Nobis: Die Entwicklung der Haustierwelt Nordwest- und Mitteldeutschlands in der Beziehung der landschaftlichen Gegebenheiten. Petermanns Geogr. Mitt. 99(1955) p. 3.

¹¹ G. Nobis: loc. cit.

¹² J. Boessneck: Studien an vor- und frühgeschichtlichen Tierresten Bayerns. I. Tierknochen aus spätneolithischen Siedlungen Bayerns. München 1956. p. 10.

¹³ J. Boessneck: op. cit. p. 13.

¹⁴ M. Degerböl: Dyreknoegler. In: Th. Mathiassen, K. Jessen, M. Degerböl: Bundsö. En yngre stenalders boplads paa Als. Köbenhavn 1939. p. 85—198.

¹⁵ J. G. D. Clark: Prehistoric Europe. The economic basis. London 1952. p. 49.

¹⁶ J. G. D. Clark: loc. cit.

¹⁷ K. Krysiak: Szczatki zwierzece z osady neolitycznej w Cmielowie. (Animal remains from the neolithic settlement at Cmielów.) Wiadomosci Arch. XVIII(1952) p. 289.

¹⁸ Sz. N. Bibikov: Poszelenie Luka-Vrubleveckaja. MIA 38(1953) p. 186.

¹⁹ Sz. N. Bibikov: loc. cit.

²⁰ Sz. N. Bibikov: loc. cit.

²¹ Sz. N. Bibikov: loc. cit.

²² Sz. N. Bibikov: loc. cit.

²³ V. I. Szelinov: Raskopki Odesszkiego isztoriko-arheologicszeszkiego muzeja po Odesszjoj v 1936. g. SA 5(1940) p. 260.

²⁴ G. Nobis: op. cit. p. 4.

okát már akkor kutattuk, mikor egyes Körös-kultúrák leőhelyek faunáját vizsgáltuk. Akkor több régész-szerző adatai alapján a szarvasmarha uralkodó szerepét még csak a Körös-kultúra háziállatfaunájára vonatkozóan állapítottuk meg, okául a domesztikáció alapjául szolgáló őstuloknak a kultúra területén való gyakoriságát, könnyű szelidíthetőségét és a szarvasmarha hármast (hús-, tej- és erőtermelő) hasznosítását hoztuk fel.²⁵ Manapság már számos neolitikus leőhely anyagát megvizsgálva, az egész neolitikum minden kultúrájára és időszakára vonatkozóan megállapíthatjuk a szarvasmarha uralkodó szerepét a háziállatfaunában. Külföldi neolitikus telepeken nem mindig ez a helyzet. Ezzel kapcsolatban legyen elég itt csak Kuhn adataira hivatkoznunk, aki több svájci leőhelyet említ, ahol a sertés, ill. a juh-kecske-csoport megelőzi a szarvasmarhát gyakoriság terén.²⁶ Nobis ezeket a különbségeket is a földrajzi környezet hatásának tulajdonítja.²⁷

A háziló, mely Lebón is hiányzik, a magyarországi neolitikum egész ideje alatt sehol sem szerepel a telepek állatmaradványai között. A vadló is csupán egy-két leőhelyről ismeretes, a háziló hiányát azonban neolitikus faunánk egyik jellemző vonásának tartjuk. *Valószínű, hogy a ló mint háziállat először az aeneolitikumban vagy a rézkorban kerül be Magyarországra, nagyobb tömegben, tehát elterjedten azonban csak a bronzkor kezdetén lép fel.* (Tőszeg legalsó rétegeiben már gyakori.²⁸) Ez egész Közép- és Nyugat-Európában általános jelenség.²⁹

Ezek után rátérünk az egyes fajok egyenkinti tárgyalására.

Ponty — *Cyprinus carpio* L.

A ponty a harcsa után második leggyakoribb őskori halunk. Európában már a jégkorszak előtt honos volt, a pleisztocénban azonban az eljegesedés elől Európa déli részeibe húzódtott vissza, ahonnan a jégkorszak után természetes, ill. mesterséges úton jutott el újra északra. Az őskori telepeken — így a lebőin is — többnyire igen nagytestű pontyok maradványai kerülnek elő.

Harcsa — *Silurus glanis* L.

A harcsa őskori leőhelyeink leggyakoribb hala, amely csaknem minden őskori leőhelyünkön előfordul.

Hankó a harcsát őseurópai fajnak tartja.³⁰ A hazai pleisztocénból először Leidenfrost mutatta ki, aki egy, a Tiszából előkerült koponyát írt le.³¹ Külföldről Deger-

²⁵ S. Bökönyi: op. cit. p. 12.

²⁶ E. Kuhn: Zur Quantitativen Analyse der Haustierwelt der Pfahlbauten in der Schweiz. Vierteljahresschr. d. Naturf. Ges. in Zürich. 83(1938) p. 253—262.

²⁷ G. Nobis: loc. cit.

²⁸ S. Bökönyi: Die Wirbeltierfauna der Ausgrabungen in Tőszeg vom Jahre 1948. Acta Arch. Hung. 2 (1952) p. 71—113.

²⁹ K. Hescheler u. E. Kuhn: Die Tierwelt. In: O. Tschumi: Urgeschichte der Schweiz. Frauenfeld 1949. Bd. I. p. 304.; Fr. Hančar: Das Pferd in prähistorischer und früher historischer Zeit. Wiener Beitr. z. Kulturgesch. u. Linguist. XI. Wien—München 1956. p. 29, 30, 35.

³⁰ Hankó B. Magyarország halainak eredete és elterjedése. Közl. a debr. Tisza I. tud. egy. állat. int.-éből. 10 (1931) p. 30.

³¹ Leidenfrost Gy.: Magyarországi fosszilis Siluridák. Földt. Int. Évk. XXIV (1916) p. 334.

ből írta le sok őskori lelőhelyről,³² bár ott a csuka (*Esox lucius* L.) gyakoribb nála.

A lebői telepen talált harcsacsontok mind nagytestű állatokból valók, melyek közül egyesek súlya két mázsán is felül lehetett.³³

Mocsári teknős — *Emys orbicularis* L.

A mocsári teknős héjának részletei elég gyakoriak őskori lelőhelyeinken, azonban előfordulásuk olykor másodlagos, mert a teknősök télen be szokták fúrni magukat a talajba.

A mocsári teknős, mely a teknősök legészakibb képviselője, déli jellegű állat. Éppen ezért az őskor folyamán legnagyobb elterjedtségét a korai holocénban érte el — bár az interglaciálisokban is voltak észak felé irányuló előretörései (a Riss—Würm interglaciálisban pl. egészen Angliáig³⁴ —, amikor pl. a borealis korszakban Dániába³⁵ és Svédország déli részébe³⁶ is eljutott. Ekkor volt a faj virágkora, mert ezután a hűvösödő klíma hatására egyre inkább visszaszorult dél felé, s elterjedésének északi határa ma már sehol sem éri el a Keleti-tenger partvidékét.

Lebőn két egyed nyolc héjtöredéke került elő, melyekből az állatok nagyságára nem lehet következtetni.

Hód — *Castor fiber* L.

Hódból egyetlen csont került elő Lebőn, a B szelvény 5. rétegéből, egy bal femur sérült proximalis fele. Kifejlett állaté. Rajta méreteket felvenni nem lehet.

A hódcsontok az őskori telepek anyagában az őstulok, gimszarvas, őz és vad-disznó csontjai után a leggyakoribb vadállatcsontok közé tartoznak. Minden valószínűség szerint prémjén kívül húsáért is vadászták.³⁷ Külföldi őskori lelőhelyeken is a leggyakoribb vadállatok közé tartozik.

Vidra — *Lutra lutra* L.

A vidra szintén egyetlen csonttal szerepel, éspedig egy sérült jobboldali mandibularészlettel, mely a B szelvény 4. ásónyomából került elő (XVI. t. 3.).

A vidra hazai neolithikus telepeinken eléggé gyakori (a telepeknek a vízhez való közelsége miatt), bár nem annyira, mint a hód. Külföldről csak néhány lelőhelyről írták le.

³² M. Degerbøl and J. Iversen: On a find of a sheatfish (*Silurus glanis* L.) from the Ancylus period in Denmark. Vidensk. Meddelels. fra Dansk Naturhist. Foren i København. 105(1942) p. 435.; M. Degerbøl: Subfossile Fisk fra Kvartaertiden i Danmark. (On subfossil fishes from the Quaternary in Denmark.) Vidensk. Meddelels. fra Dansk Naturhist. Foren. i København. 108(1944—45) p. 111, 112.

³³ Vásárhelyi I. véleménye.

³⁴ H. Wermuth: Die europäische Sumpfschildkröte. Die neue Brehm—Bücherei. 81(1952) p. 19.

³⁵ M. Degerbøl og H. Krog: Den europaeiske Sumpskildpadde (*Emys orbicularis* L.) i Danmark. Danmarks Geol. Undersøgelse. II. Raekke. Nr. 78. p. 92. 109.

³⁶ O. Isberg: Das ehemalige Vorkommen der Sumpfschildkröte (*Emys orbicularis* L.) in Schweden und damit zusammen hängende klimatische Erscheinungen. Arkiv för Zool. 21. A. (1929).

³⁷ A hód húsa még a XVII. szd.-ban is kedvelt étel volt. L. Radvánszky B.: Gróf Thurzó Szaniszló lakomái 1603-ban. Századok. XXVII(1903) p. 201, 208.

Pleisztocén számár — Equus (Asinus) cf. hydruntinus Reg.

Az A szelvény 2. rétegéből egy jobboldali hátulsó csüdcsont (os phalangis I.) (XIII. t. 1, 2.), a 4. rétegéből pedig egy baloldali metacarpus proximalis fele (XVII. t.) került elő. Mindkét csont egy kis Equidából való, éspedig számárból. A csüdcsont proximalis epiphysisén vágási sérülés van, a metacarpus proximalis fele rágott.

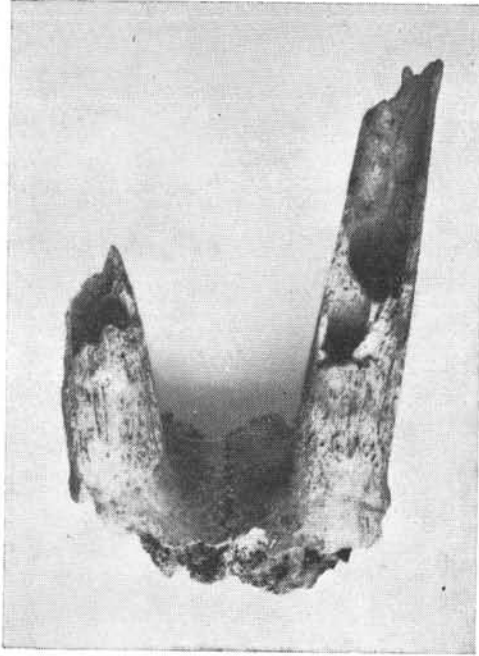

Fig. 1. kép
(1 : 1)

Számárcsontok előfordulása európai neolithikus lelőhelyeken rendkívül ritka jelenség. A háziszamár, melyet Északkelet-Afrikában a Negada-korszakban domesztikáltak³⁸ és amely Egyiptomban a ló bekerülése előtt, mint teherhordó- és hataállat szélesben elterjedt volt,³⁹ Európába csak nagyon későn jutott be. A vadzamarak közül a kulán (*Equus hemionus* Pall.) a Dunamedencéig nem jutott el; legnyugatibb előfordulása az usatovoi (Odessza mellett) telepen van (Tripolje C₂).⁴⁰ Az egyetlen számár, mely a hazai őskorból kimutatható, a pleisztocén számár (*Equus (Asinus) hydruntinus* Reg.), mely Hódmezővásárhely—Bodzáspartról egy Körös-kultúrás gödörből egy felső praemolaris fog és egy patacsont (os phalangis III.) révén volt meghatározható.

A két lebői számárcsont méreteit illetően megegyezik az *Equus hydruntinus* megfelelő csontjaival (l. az alábbi táblázatokat), mivel azonban az *Equus hydrun-*

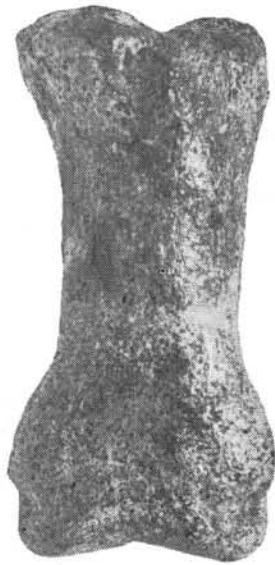
³⁸ J. Boessneck: Die Haustiere in Altägypten. Veröff. d. Zool. Staatssamml. München. 3(1953) p. 9.

³⁹ J. Boessneck: op. cit. p. 19.

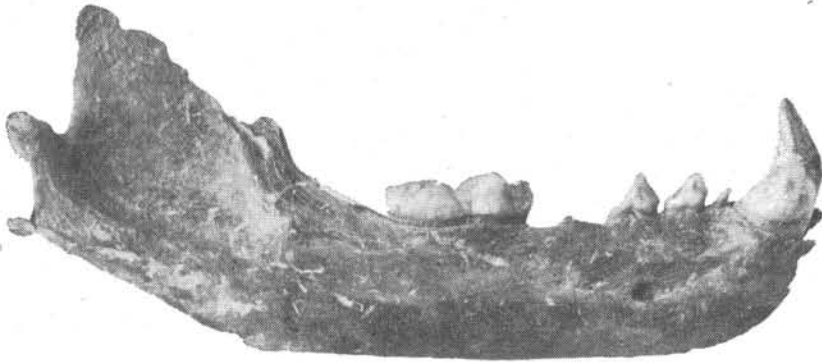
⁴⁰ V. I. Szelinov: loc. cit.

1

2

3

tinust csak igen jellemző fogai alapján határozhatjuk meg teljes biztonsággal, ilyen foglelet pedig Lebón nem került elő, *az itteni szamarat csak nagy valószínűséggel határozhatjuk meg Equus hydruntinusnak.*⁴¹ A lebői számárnak az Equus hydruntinusszal való azonosságra mellett szól egyébként az is, hogy az előkerült csontok rendkívüli karcsúsága extrém steppei Equidára vall, amilyen az Equus hydruntinus is volt. Ugyancsak az azonosság mellett szól az a tény is, hogy a lebői és a hódmezővásárhely—bodzásparti lelőhely között térben csak 10—15 km, időben pedig legfeljebb néhány száz év a távolság, márpedig Hódmezővásárhely—Bodzásparton fog határozza meg az Equus hydruntinust.

<i>Metacarpus</i>	Proximalis	Diaphysis		
	epiphysis szélessége	legkisebb szélessége		Distalis epiphysis mélysége
Lebő	38	25		
Romanelli barlang ⁴²	42, 38	27, 25		
Roter Berg ⁴³	41—42	26.5—27.5		
Pair-non-pair ⁴⁴	41	29		
Achenhein ⁴⁵	40.5	28		
Untereinzingen ⁴⁶	43	30		
Tiraszpol ⁴⁷	49	31.5		
Kos-Koba ⁴⁸	47.5	26.5		

	Os	Diaphysis	Distalis	Diaphysis	Distalis
	<i>phalangis</i>	legkisebb	epiphysis	legkisebb	epiphysis
	I.	szélessége	szélessége	szélessége	szélessége
	Hossza			mélysége	mélysége
Lebő	kb. 70	24.5	34.8	16	kb. 20
Romanelli barlang ⁴⁹	65	21.5, 24	34, 34.5	—	—
Heiligenstadt ⁵⁰	67	27	35	—	—
Sereckenberg ⁵¹	kb. 85	28	40	—	—
Kos-Koba ⁵²	38	27.5	34	—	—

Az Equus (Asinus) hydruntinust Regalia írta le az Otranto melletti Romanelli barlangból.⁵³ Ő ezt a kis Equidát először az ázsiai félszamar (Equus hemionus Pall.) új változatának nézte, de később, miután alaposabb vizsgálat alá vette a problémát,

⁴¹ S. Bökönyi: Eine Pleistozän-Eselsart etc. p.

⁴² H. G. Stehlin e P. Graziosi: Ricerche sugli asinidi fossili d'Europa. Mem. de la Soc. Paléont. Suisse. LVI (1935) p. 17.

⁴³ H. G. Stehlin e P. Graziosi: op. cit. p. 22.

⁴⁴ H. G. Stehlin e P. Graziosi op. cit. p. 36.

⁴⁵ H. G. Stehlin e P. Graziosi: op. cit. p. 40.

⁴⁶ H. G. Stehlin e P. Graziosi: op. cit. p. 47.

⁴⁷ V. I. Gromova: Isztorija losadej (roda Equus) v sztarom szvete. Csaszt. I. Obszor i opiszanie form. Trudi Paleont. Inszt. 1949. p. 338, 339.

⁴⁸ V. I. Gromova: loc. cit.

⁴⁹ E méreteket Gromova közli (op. cit. p. 356.) a Stehlin—Graziosi monográfia fényképei alapján.

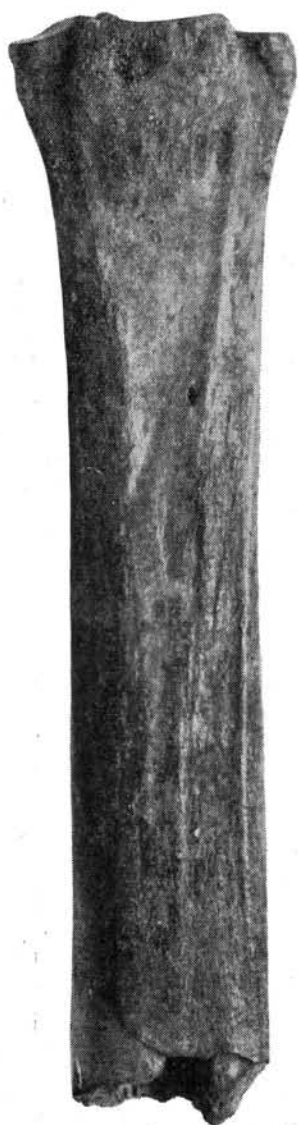
⁵⁰ O. Antonius: Equus Abeli nov. spec. Ein Beitrag zur genaueren Kenntnis unserer Quartärpferde. Beitr. z. Paläont. u. Geol. Öst.-Ung. XXVI(1913) p. 266.

⁵¹ H. G. Stehlin e P. Gaziosi: op. cit. p. 50.

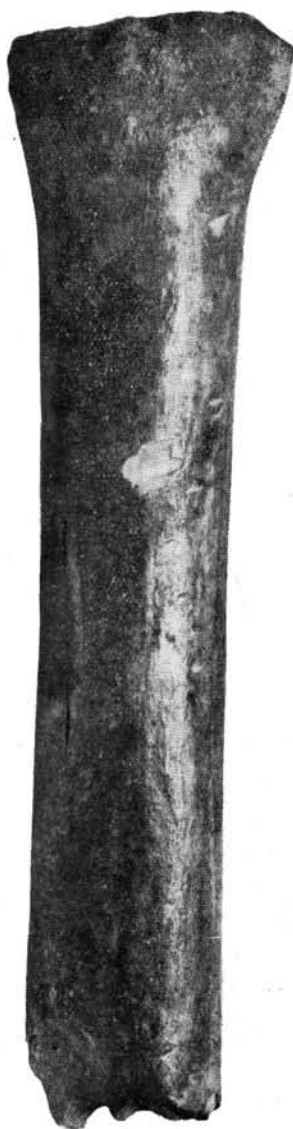
⁵² V. I. Gromova: op. cit. p. 356, 357.

⁵³ P. E. Stasi e E. Regalia: Grotta Romanelli (Castro, Terra d'Otranto). Stazione con una fauna interglaziale e di steppa. Arch. per l'Antrop. e l'Etn. 34(1904).

1.

1.a.

1.b.

megállapította, hogy itt egy az összes ma élő Equidától eltérő új fajról van szó.⁵⁴ Később Stehlin és Graziosi egy alapvető tanulmányban vizsgálták meg a faj jellemvonásait, rendszertani helyzetét, valamint dél-, közép- és nyugat-európai előfordulásait.⁵⁵ Ebben megállapították, hogy az Equus hydruntinus egy déli jellegű, erősen steppei Equida, mely fograjzolata alapján a szamarakhoz, végtagsontjai karcsúsága alapján pedig a félszamarakhoz áll közel.⁵⁶ Stehlin és Graziosi számos pleisztocén lelőhelyről kimutatták, köztük olyanokról is, melyekről előző szerzők más neveken írták le a faj csontjait. A két szerző szerint ez a szamár a pleisztocén elején (de talán már a pliocén végén) élt és jégkorszak végén halt ki, valószínűleg a Würm I-ben; nem tartják valószínűnek, hogy a solutréen- vagy a magdalénienig fennmaradt volna. Velük szemben V. I. Gromova, aki a kelet-európai és délnyugat-ázsiai hydruntinus-leleteket dolgozta fel, nagy valószínűséggel az azilienből (Szűrenj II. barlang) is kimutatta. Hazánkban több pleisztocén lelőhelyen szintén előfordult.⁵⁷ A hódmezővásárhely—bodzásparti lelet megcáfolta a faj Würm-beli kihalását feltételező eddigi véleményeket és bebizonyította, hogy ez az érdekes szamár a neolitikum elején még élt. A lebői két szamár-csont, melyek minden valószínűség szerint Equus hydruntinusból származnak, csak megerősítik a faj neolitikumbeli továbbélésére vonatkozó véleményünket.

Vaddisznó — *Sus scrofa* fer. L.

A vaddisznó az őstulok után a telep második leggyakoribb vadállata.⁵⁸ E két faj uralkodó szerepe a lelőhely vadállatai között minden valószínűség szerint annak tulajdonítható, hogy mindkettő egy-egy háziállat domesztikációjához szolgált alapanyagul. (Hogy ilyen háziasítás mindkét faj esetében folyhatott a telepen, bizonyítják azok a csontok, melyek méreteikben a házi- és a vad formák között állnak.)

Az őskori vaddisznók a maiaknál jóval nagyobbak voltak,⁵⁹ de a nagyságbeli különbségeken kívül bizonyos koponyaalkati vonásokban is eltérnek a maiaktól.⁶⁰ A nagyságbeli eltérések oka főként az eltérő életkörülményekben keresendő.⁶¹ A magyarországi vaddisznók mindig a legnagyobbak közé tartoztak; innen írta le pl. Thomas a mai európai vaddisznók legnagyobbtestű alfaját, a *Sus attilae*-t.⁶² A lebői vaddisznók is — mint azt az alábbi méreteik is igazolják — ha nem is tartoznak az őskor legnagyobb vaddisznóihoz, az átlagnál többnyire jóval nagyobbak.

⁵⁴ E. Regalia: Sull'Equus (Asinus) hydruntinus Regalia della grotta di Romanelli (Castro. Lecce). Arch. per l'Antrop. e l'Etn. 37(1907).

⁵⁵ H. G. Stehlin e P. Graziosi: op. cit.

⁵⁶ Az Equus hydruntinusnak a Hyppotigris subgenus tagjaitól (zebrák) a fogazati jellemvonások alapján való elválasztását a hódmezővásárhely—bodzásparti lelet kapcsán magunk dolgoztuk ki (op. cit. p. 14.)

⁵⁷ D. Jánossy: Neueres Vorkommen seltener Säugetiere (Sicista, Apodemus, Asinus) aus dem ungarländischen Spätpleistozän. Földt. Közl. 83(1953). p. 419—436.: S. Bökönyi: op. cit. p. 18, 19.

⁵⁸ A vad- és házisertéscsontokat elsősorban nagyságuk alapján választottuk szét.

⁵⁹ A. Pira: Studien zur Geschichte der Schweinerassen, insbesondere derjenigen Schwedens. Zool. Jahrb. Suppl. X(1909) p. 273.

⁶⁰ A. Pira: op. cit. p. 281.

⁶¹ H.—B. Oloff: Zur Biologie und Ökologie des Wildschweines. Beitr. z. Tierkunde u. Tierzucht. 2(1951) p. 53.

⁶² Hankó B.: Attila disznaja és a magyar vaddisznók. (*Sus scrofa* Attilae (Thomas) és *Sus scrofa hungaricus* n. subsp.) Debr. Szemle. 1948.

<i>Scapula</i>	Collum scapulae szélessége	Angulus articularis szélessége	Facies articularis mélysége
Lebő A ₅	34	48	33
Lebő B ₂	33	—	35,5
Lebő B ₅	—	50	34,5
Egolzwil 2 ⁶³	28—42	—	—
Seematte-Gelfingen ⁶⁴	27—36	—	—
Altenerding ⁶⁵	41,5	52	36,5
Polling ⁶⁶	35,36	52,—	35,5,—
Bundsö ⁶⁷	34	—	38
<i>Humerus</i>	Distalis epiphysis szélessége	Diaphysis mélysége legkisebb	Distalis epiphysis mélysége
Lebő A ₁	53	—	51,5
Lebő A ₃	52,5	32,5	50,5
Lebő B ₄	53	—	52
Lebő B ₅	52,5	34	51,5
Egolzwil 2 ⁶⁸	44—56	—	—
Seematte-Gelfingen ⁶⁹	49—56	—	—
Altenerding ⁷⁰	55, 53, 48	—	—
Polling ⁷¹	50—59	—	—
Drosselholm ⁷²	46,7	—	—
<i>Tibia</i>	Distalis epiphysis szélessége	Distalis epiphysis mélysége	
Lebő A ₃	40	34,5	
Lebő B ₃	37	33,5	
Lebő B ₄	42	38	
Egolzwil 2 ⁷³	33—40	—	
Seematte-Gelfingen ⁷⁴	35—40	—	
Vinde-Helsing ⁷⁵	33,6 34	—	
Hesselbjerggaard ⁷⁶	36	—	
Kildegaard ⁷⁷	35, 5	—	

⁶³ K. Hescheler u. J. Rüeger: Die Reste der Haustiere aus den neolithischen Pfahlbaudörfern etc. p. 416.

⁶⁴ K. Hescheler u. J. Rüeger: op. cit. p. 421.

⁶⁵ J. Boessneck: Studien an vor- und frühgeschichtlichen Tierresten Bayerns. p. 48.

⁶⁶ J. Boessneck: loc. cit.

⁶⁷ M. Degerböl: Bundsö. p. 141.

⁶⁸ K. Hescheler u. J. Rüeger: op. cit. p. 417.

⁶⁹ K. Hescheler u. J. Rüeger: op. cit. p. 421.

⁷⁰ J. Boessneck: loc. cit.

⁷¹ J. Boessneck: loc. cit.

⁷² M. Degerböl: Om Dyrelivet i Aamosen i Stenalderen. In: Th. Mathiassen: Stenalderbopladsen i Aamosen. København 1943. p. 201.

⁷³ K. Hescheler u. J. Rüeger: op. cit. p. 418.

⁷⁴ K. Hescheler u. J. Rüeger: op. cit. p. 422.

⁷⁵ M. Degerböl: op. cit. p. 166.

⁷⁶ M. Degerböl: op. cit. p. 195.

⁷⁷ M. Degerböl: op. cit. p. 202.

Őz — *Capreolus capreolus* L.

A hazai őskori telepeinken előforduló két Cervidafaj közül mindig az őz szerepel kisebb számmal. Ez a helyzet Lebőn is, bár itt az őz számaránya erősen megközelíti a szarvast. Az őznek ezt a viszonylagosan kisebb számarányát Boessneck azzal magyarázza, hogy az akkori, a mainál erősebben beerdősödött területen túlságosan erős volt számára a szarvas konkurenciája, emellett természetes ellenségei is nagyobb számmal éltek mint ma.⁷⁸ A lebői őzek eléggé nagytestű állatok voltak, legalábbis méreteik alapján a nagyobb európai szubfosszilis őzek közé tartoznak.

<i>Mandibula</i>	Mandibulatest magassága a M_1 -nél	P_1-P_3	M_1-M_3	Diastema hossza
Lebő A_4	18	27,5	—	43,8
	17,5	28	—	41,5
Lebő B_2	—	—	38	—
	—	29	39	—
Obermeilen ⁷⁹	—	26	36	—
	—	27	37	—
	17,8	28	41	—
	18,5	27,8	38	—
Pürkelgut ⁸⁰	20	28,5	—	—
	19,5	28,5	—	—

Gímszarvas — *Cervus elaphus* L.

A gímszarvas — az őstulokkal felváltva — hazai őskori lelőhelyeink leggyakoribb vadállata. Külföldi hasonlókorú lelőhelyeken olykor a magyarországi gyakoriságát is felülmúlja, különösen Svájcban, ahol a neolithikum elejét éppen róla »szarvaskor«-nak nevezték el. Ottani gyakoriságára jellemző, hogy pl. a Wauwilersee melletti Egolzwil 2 cölöpépítmény neolithikus anyagában előforduló 910 emlős egyedből 250 gímszarvas.⁸¹ A neolithikum embere húsa és bőre hasznán kívül azért vadászta szívesen, mert csontjait és főleg agancsát sokféle eszköz készítésére felhasználta. (Az agancs akkori értékére jellemző, hogy a vetett agancsot is begyűjtötték; ilyeneket gyakran találhatunk őskori lelőhelyeink anyagában.)

A szubfosszilis szarvasoknak a maiakhoz viszonyított nagyobb termetére már több szerző felhívta a figyelmet. A lebői szarvasok is nagytestűek, még más neolitikus lelőhelyek szarvasaihoz képest is.

Őstulok — *Bos primigenius* Boj.

Az őstulok a lelőhely leggyakoribb vadállata. Érdekes, hogy a két vadmarha, a bölény és az őstulok aránya hogyan változik az idők folyamán. Pl. Németországból a jégkorszakból egészen a Mindel-Riss interglaciálisig alig egy-két őstuloklelet ismeretes. A Mindel-Riss interglaciális után kezdenek elszaporodni az őstulok, de

⁷⁸ J. Boessneck: Zur Grösse des mitteleuropäischen Rehes (*Capreolus capreolus* L.) in alluvial-vorgeschichtlicher und früher historischer Zeit. Zeitschr. f. Säugetierkunde. 21(1956) p. 121.

⁷⁹ E. Kun: Die Fauna des Pfahlbaues Obermeilen. Vierteljahresschr. d. Naturf. Ges. in Zürich. 80(1935) p. 260.

⁸⁰ J. Boessneck: op. cit. p. 122.

⁸¹ K. Hescheler u. J. Rüeger: Die Wirbeltierreste aus dem neolithischen Pfahlbaudorf Egolzwil 2 etc. p. 312.

egészen az alluvium kezdetéig messze elmaradnak számra nézve a bölények mögött.⁸² Az alluvium kedvező klímájának hatására aztán hamar túlszárnyalták számra a bölényeket.⁸³ Az őstuloknak a bölénnyel szembeni uralkodó szerepe elég sokáig tartott, mert Szalay szerint Közép- és Észak-Európában még az i. u. VII. szd.-ban is jóval több őstulok élt, mint bölény.⁸⁴ Ugyanerre mutat az a tény is, hogy a közép- és délkelet-európai őskori lelőhelyekről csak elvétve írtak le bölényt, míg őstulokot csaknem mindenütt. Az őstulok fokozatos kihalása csak a VII. szd.-tól kezd élelnebb üteművé válni, de ez nem a természeti körülményeknek tulajdonítható, hanem az ember irtóhadjárataának.

A lelőhely őstulokcsontjait a bölénycsontoktól Scherz,⁸⁵ Degerböl⁸⁶ és Lehmann⁸⁷ vizsgálatai alapján, a házimarhacsontoktól pedig elsősorban nagyságuk, de ezen kívül súlyuk és kompaktságuk alapján különítették el. Néhány esetben az őstulok- és szarvasmarhacsontok közt nem tudunk pontos elhatárolást tenni, aminek okául a helyi domesztikáció hozható fel.

Miután valamennyi leből őstulokcsont töredékes, emiatt többnyire nem mérhető, s még aránylag a scapularészletek mérhetőek legjobban; az alábbiakban közöljük ezek méreteit, összehasonlítva más neolith lelőhelyek anyagával.

	Collum scapulae szélessége	Angulus articularis szélessége	Facies articularis mélysége
Lebő A ₁	kb. 80	kb. 102	—
Lebő A ₃	61,5	—	—
Lebő A ₃	58	—	—
Lebő A ₄	57	73,5	—
Lebő B ₂	58	—	kb. 60
Wauwilersee ⁸⁶	64	71	55
Bönnelykke ⁸⁹	84	102	70
Möen ⁹⁰	82	110	68
Sorő ⁹¹	84	107	75
Brendstrup ⁹²	87	106	71
Graerup ⁹³	82	95	74
Tinglev ⁹⁴	80	95	63
Taastrup ⁹⁵	70	97	66
Göderup ⁹⁶	74	99	67

⁸² U. Lehmann: Der Ur im Diluvium Deutschlands und seine Verbreitung. Neues Jahrb. f. Miner., Geol. u. Palaeont. Abt. B. 90(1949) p. 248.

⁸³ U. Lehmann: op. cit. p. 429.

⁸⁴ B. Szalay: Der Wisent in Otsnamen. Zool. Ann. 1915. p. 64.

⁸⁵ E. Scherz: Unterscheidung von *Bison priscus* Boj. und *Bos primigenius* Boj. an Metapodien und Astragalus, nebst Bemerkungen über einige diluviale Fundstellen. Senckenbergiana. 18(1936) p. 37—71.

⁸⁶ M. Degerböl and J. Iversen: The Bison in Denmark. A zoological and geological investigation of the finds in Danish pleistocene deposits. Danmarks Geol. Undersögelse. II. Raekke. No. 73. Köbenhavn 1945. p. 10 skk.

⁸⁷ U. Lehmann: op. cit. p. 171. skk.

⁸⁸ K. Hescheler: Beiträge zur Kenntnis der Pfahlbautenfauna des Neolithikums. Vierteljahresschr. d. Naturf. Ges. in Zürich. 65(1920) p. 309.

⁸⁹ M. Degerböl and J. Iversen: op. cit. p. 11.

⁹⁰ M. Degerböl and J. Iversen: loc. cit.

⁹¹ M. Degerböl and J. Iversen: loc. cit.

⁹² M. Degerböl and J. Iversen: loc. cit.

⁹³ M. Degerböl and J. Iversen: loc. cit.

Eb — *Canis familiaris* L.

Lebőről az A szelvényből 2 eb 19 csontja került elő. Mindkettő kifejlett, kistermetű állat. Valószínűleg a tőzegebbel (*Canis familiaris palustris*) azonosíthatók, melyet Reményi Tószeg bronzkori rétegeiből leírt.⁹⁷

Sertés — *Sus scrofa dom.* L.

A sertés a lelőhely második leggyakoribb háziállata. Ez neolitikus telepeinken eléggé általános jelenség. Az előkerült sertécsontok kevés kivétellel fiatal állatokból valók, szemben a vaddisznóval, melyből főként kifejlett vagy öreg állatok csontjai szerepelnek. A lebői sertések többnyire kistermetű állatok, melyek nagysága kb. a »tőzagsertés«-ének felel meg, egészen törpe alakokat azonban nem találtunk. Az itt előforduló néhány nagytermetű egyed minden valószínűség szerint házi- és vaddisznók közti keresztezések termékei, melyek más őskori telepek anyagában is gyakran előfordulnak és a primitív domesztikáció fokán levő egyedek mellett gyakran nehézségeket okoznak a házi- és vaddisznócsontok szétválasztásánál.

Sajnos valamennyi sertécsont olyan töredékes, hogy rajtuk méreteket felvenni nem lehet.

Juh — *Ovis aries* L. és kecske — *Capra hircus* L.

A juh- és kecskecsontokat együtt tárgyaljuk, mivel a két faj előkerült csontjait jórészt nem lehetett egymástól elkülöníteni.⁹⁸ Éppen emiatt és az előkerült csontok kis száma miatt nem tettünk kísérletet, hogy a két faj egymáshoz viszonyított arányszámát meghatározzuk.

A juhot egy *metacarpus distalis* feléből (A szelv. 5. réteg) és egy sérült *metatarsusból* (B szelv. 4. réteg) határoztuk meg, a kecskét pedig egy agykoponyarészlet alapján, melyen rajta volt a két szarvcsap proximalis fele (A szelv. 4. réteg).

A lebői juh kistermetű, finom szervezetű állat, mely nagyságra kb. a tőzegjuhnak (*Ovis aries palustris*) felel meg, pontos azonosítását azonban koponya- ill. szarvcsapleletek hiányában nem tudjuk elvégezni.

A kecske szintén kistermetű típushoz tartozik. Szarvcsapjai ki-, fel- és hátrafelé irányulnak és kifelé csavarodnak. Keresztmetszetük eléggé domború. Ennek alapján az Adametz-féle *Capra prisca*val azonosíthatjuk, mivel a másik házikecskecsoport (az *aegagrus*-típus) szarvcsapja ennél laposabb, végig egy síkban futó, esetleg befelé csavarodó.⁹⁹ Az említett lebői agykoponyarészlet minden valószínűség sze-

⁹⁴ M. Degerbøl and J. Iversen: loc. cit.

⁹⁵ M. Degerbøl and J. Iversen: loc. cit.

⁹⁶ M. Degerbøl and J. Iversen: loc. cit.

⁹⁷ K. A. Reményi: Canidenreste aus den Ausgrabungen bei Tószeg. Acta Arch. Hung. 2(1952) p. 122, 123.

⁹⁸ A juh- és kecskecsontokat főként a V. I. Gromova által közölt (Oszteológiai cseszkie otlicsia rodov *Capra* (kozly) i) *Ovis* (barany). Trudi komm. po izucseniu csetvert. period. X. 1. Moszkva 1953.) elválasztó bélyegek alapján igyekeztünk szétválasztani. Az elválasztást különösen megnehezítette azonban az, hogy minden egyes csont töredékes volt.

⁹⁹ L. Adametz: Untersuchungen über *Capra prisca*, einer ausgestorbenen neuen Stammform unserer Hausziegen. Mitt. d. Landwirt. Lehrkanzel d. k. k. Hochsch. f. Bodenkult. in Wien. III(1915) p. 1—21. — A házikecskének ilyen származástani csoportosítását Herre tagadja (Beiträge zur Kenntnis der Zwergziegen. Zool. Gart. 15[1943]) és csak egy vad őst tételez fel mind az *aegagrus*-, mind pedig a *prisca* típusú házikecskének számára.

rint nőtény állatból származik. Méretei: szarvcsap legn. átmérője 35, legkisebb átmérője 25, körmérete a tövénél 100 mm.

Szarvasmarha — *Bos taurus* L.

A szarvasmarhából Lebón 521 csont és fog került elő, melyek két metacarpus és egy metatarsus kivételével mind feltörtek. Sajnos közöttük egyetlen koponya vagy szarvcsap sem akadt, mely alapján az állatok típusára következtethetnénk.

Az őskori szarvasmarhákat még Rüttimeyer két típusba sorolta. A rövidszarvú, kisebbtestű, finomabb szervezetű típust brachycerosnak, a hosszú- és vastagszarvú, nagyobbtestűt pedig primigeniusnak nevezte el. Ezekhez később harmadiknak a frontosust csatolta, de ezt a primigenius típushoz kapcsolta, mint annak kultúrváltozatát. A két fő típus (brachyceros és primigenius) között származástani különbséget is tételezett fel, amennyiben a brachycerost a bantengtől, a primigeniust pedig az őstuloktól származtatta. A primigenius típus őstulok-eredetét illetően minden szerző osztja Rüttimeyer véleményét — kivéve Frantziust, aki szerint az őstulokot sohasem domesztikálták; ő a házimarhákat bizonyos általa feltételezett egykori afrikai vadmarhák-ból származtatja¹⁰⁰ — nem így áll azonban a helyzet a brachyceros típus származásának kérdésével. A bantengtől való származás feltételezését C. Keller kivételével minden szerző elutasítja, mióta Gans morfológiai és biológiai alapon kimutatta ennek lehetetlenségét.¹⁰¹ Adametz szerint a brachyceros típusnak a házihoz teljesen hasonló vad őse van, melynek maradványait ő bizonyos lengyelországi korai alluviális marhakoponyákban vélte megtalálni,¹⁰² ezekről azonban La Baume kimutatta, hogy nem vad-, de házimarhakoponyák.¹⁰³ Szalay is külön vad őst tételez fel a brachyceros-szarvasmarhák számára, s hogy ezt eddig nem találták meg, annak okául azt hozza fel, hogy az Ázsiában (vagy Afrikában) nagyon kis területen élhetett.¹⁰⁴ Az előbbi szerzőkkel szemben Nehring,¹⁰⁵ Duerst¹⁰⁶ és egész sor újabb szerző szerint mindkét házimarha típusnak egyaránt az őstulok a vad őse; néhány szerző ezt azon megkötéssel vallja, hogy a primigenius típusú házimarhák vad ősének a típusos *Bos primigenius* tartja, a brachyceros típusúakénak pedig ennek egy törpe formáját. Minden valószínűség szerint a Nehring—Duerst-féle csoport jár legközelebb az igazsághoz, szükséges lenne azonban a kérdés végső eldöntéséhez az, hogy egyszer végre egyforma módszerrel és egyazon elvek alapján megvizsgálják a jelenleg meglévő őstu-

¹⁰⁰ A. Frantzius: Die Urheimat des Hausrindes. Arch. f. Antrop. X(1877) p. 129—137.

¹⁰¹ H. Gans: Banteng und Zebu und ihr gegenseitiges Verhältnis. Halle 1915. Cit. O. Antonius: Grundzüge einer Stammesgeschichte der Haustiere. Jena 1922. p. 174.

¹⁰² L. Adametz: Studien über *Bos brachyceros europaeus*. Journ. f. Landwirtschaft. 1898., Cit. O. Antonius: loc. cit. — L. Adametz: Kraniologische Untersuchungen des Wildrindes von Pamiatkovo. Arb. d. Lehrkanzel d. Tierz. a. d. Hochsch. f. Bodenkult. in Wien. 1925. Cit. G. Nobis: Zur Kenntnis der ur- und frühgeschichtlichen Rinder Nord- und Mitteldeutschlands. Zeitschr. f. Tierzüchtg. u. Züchtungsbiol. 63(1954) p. 155.

¹⁰³ W. La Baume: Hat es ein wildlebendes Kurzhornrind gegeben? (Ein Beitrag zur Frage nach der Abstammung des Brachyceros-Hausrindes.) Ecl. geol. Helv. 40 (1947) p. 313.

¹⁰⁴ B. Szalay: Polyphyletische Rinderabstammung. (Eine historische Studie.) Zeitschr. f. Tierzüchtg. u. Züchtungsbiol. XIX (1930) p. 214.

¹⁰⁵ A. Nehring: *Bos primigenius*. Vehr. d. Berl. Anthropol. Ges. 1888. Cit. O. Antonius: op. cit. p. 174.

¹⁰⁶ U. J. Duerst: Die Tierwelt der Ansiedlungen am Schlossberge zur Burg an der Spree. Arch. f. Anthropol. 2 (1904) p. 243.

lokkoponyáknak minél nagyobb részét, különösen a jégkorszakiakat, annak eldöntése céljából, vajon található-e ott alfaj- vagy fajtabeli különbségek, előfordulnak-e valóban törpetulok, és mi ezeknek a szerepe a házimarhák egyes típusainak kialakulásában. Mert mi manapság a helyzet ezen a téren? Az őstulok- és házimarhaleleteket pillanatnyilag nagyságrendi alapon osztályozzuk: bizonyos határokon felülreket őstuloknak, az e határ alatt levőket szarvasmarhának határozzuk meg. Ennek alapján, ha egy korai holocén anyagban — ahol tehát házi- és vadmarhák csontjai egyaránt előfordulnak — egy aprótermetű őstulok (»törpetulok«) csontjai is lennének, azokat úgyszólván teljes biztonsággal házimarháknak határoznánk meg. Az itt említett vizsgálatokat tehát éppen azért kellene elsősorban a pleisztocén őstulok-anyagon folytatni, mert ott házimarhacsontok jelenléte kizárt dolog. Mindenesetre egyelőre helyesnek tartjuk a szubfosszilis házimarhák osztályozásnál a primigenius-brachyceros csoportnevek használatát, de annak jelentését csupán morfológiai és nem származástani viszonyokra kívánjuk alkalmazni. Nem tartjuk helyesnek azt, hogy a származástani problémák ilyen leegyszerűsödésével az őskori szarvasmarhák fajtablémáját is leegyszerűsíthetjük. Az őskorban már igen korán fellépnek a különböző házimarhafajták, s egy lelőhely anyagában előforduló hosszú- és rövidszarvú házimarhákat nem sorolhatjuk egyazon fajtaba, mint ahogy a csontokon észlelhető nagyságbeli különbségeket sem tudjuk csupán a szexuális dimorfizmus számlájára írni.

Sajnos — mint fentebb említettük — a lebői szarvasmarhák közt egyetlen koponya- vagy szarvcsaplelet sem került elő, melynek alapján fajtabukat meg tudnánk határozni, nagyságrendi alapon azonban — mint azt az alábbi méretek mutatják — két típust vélünk felismerni.

<i>Metacarpus</i>	Hossza	Proximalis epiphysis		Diaphysis legkisebb		Distalis epiphysis	
		szél.	mélys.	szél.	mélys.	szél.	mélys.
Lebő A ₁	—	33	43	—	—	—	—
Lebő A ₁	—	—	—	—	26	73	39
Lebő A ₂	217	66	46,5	36,5	26,5	71	—
Lebő A ₂	—	65	42	—	—	—	—
Lebő A ₂	—	—	—	—	—	64	36
Lebő A ₂	—	63	—	—	—	—	—
Lebő A ₃	—	60	39	—	—	—	—
Lebő A ₄	—	—	—	—	27	kb. 66	34,5
Lebő A ₅	—	61	43	—	—	—	—
Lebő B ₁	—	—	—	—	24,5	67	36
Lebő B ₃	197	59	37	37,5	21	63	32,5
Lebő B ₃	—	57	40	—	—	—	—
Lebő B ₃	—	58	39	34,5	—	—	—
Lebő B ₃	—	59	36	32	—	—	—
Wauwilersee ¹⁰⁷	180	—	—	—	—	—	—
Wauwilersee ¹⁰⁸	195	55	—	—	—	57	—
Bundsö ¹⁰⁹	196—204	57,3—66,8	33,5—39,	—	56,8—71	29,6—34,7	—

¹⁰⁷ K. Hescheler: op. cit. p. 311.

¹⁰⁸ K. Hescheler: op. cit. p. 312.

¹⁰⁹ M. Degerböl: Bundsö. p. 126. 127.

<i>Metacarpus</i>	Hossza	Proximalis epiphysis		Diaphysis legkisebb		Distalis epiphysis	
		szél.	mélys.	szél.	mélys.	szél.	mélys.
Sipplingen ¹¹⁰	188—207	54—65	29—39	—	—	55—73	—
Weissenfels ¹¹¹	193—207	56—64,5	—	30—41	—	57—75	—
	—	70,5	43	—	—	—	—
Altheim ¹¹²	176	58	35	29,6	—	60	—
	—	53,5	32	—	—	—	—
	—	57	33,5	39	—	71	—
Altenerding ¹¹³	—	56	35	39,5	—	70	—
	—	—	—	—	—	58	—
	—	—	—	—	—	57	—
Pestenacker ¹¹⁴	197	53,	34	29,5	—	kb. 55	—
Polling ¹¹⁵	—	—	—	—	—	57	—

<i>Metatarsus</i>	Hossza	Proximalis epiphysis		Diaphysis legkisebb		Distalis epiphysis	
		szél.	mélys.	szél.	mélys.	szél.	mélys.
Lebő A ₁	—	—	—	—	—	66	38,5
Lebő A ₂	—	—	—	—	—	62,5	—
	—	—	—	—	28	59	33
Lebő A ₃	232	54,5	57	30,5	28	62	35
Lebő A ₃	—	57	52,5	—	—	—	—
Lebő A ₃	—	—	—	—	31,5	64	38
Lebő A ₃	—	—	—	—	28,5	—	—
Lebő A ₄	—	—	—	—	26	kb. 58	—
Lebő A ₄	—	—	—	—	—	59	33,5
Lebő A ₄	—	51	51	—	—	—	—
Lebő A ₅	—	57,5	56,5	—	—	—	—
Lebő A ₅	—	—	—	—	—	62,5	35,5
Lebő B ₂	—	52	52,5	—	—	—	—
	—	51,8	48	—	—	—	—
Lebő B ₃	—	—	—	26	—	—	—
	—	—	—	—	—	62	36
Lebő B ₄	—	54,5	54	—	—	—	—
Wauwilersee ¹¹⁶	kb. 200	—	—	—	—	—	—
	223	48	—	25	—	55	—
Weissenfels ¹¹⁷	244	52	—	30	—	61	—

¹¹⁰ R. Vogel: Tierreste aus vor- und frühgeschichtlichen Siedlungen Schwabens.

I. Die Tierreste aus den Pfahlbauten des Bodensees. Zoologica. 82 (1933)

¹¹¹ G. Nobis: op. cit. p. 189.

¹¹² J. Boessneck: Studien an vor- und frühgeschichtlichen Tierresten Bayerns. p. 45.

¹¹³ J. Boessneck: loc. cit.

¹¹⁴ J. Boessneck: loc. cit.

¹¹⁵ J. Boessneck: loc. cit.

¹¹⁶ K. Hescheler: op. cit. p. 311.

¹¹⁷ G. Nobis: op. cit. p. 191.

<i>Metacarpus</i>	Hossza	Proximalis epiphysis		Diaphysis legkisebb		Distalis epiphysis	
		szél.	mélys.	szél.	mélys.	szél.	mélys.
Berlin ¹¹⁸	214	45	—	23,5	—	—	—
	239	50	—	28,5	—	53,5	—
Bundsö ¹¹⁹	224, 237	43—51	41—50	—	—	51—64	30—37
Altheim ¹²⁰	—	52,5	50	—	—	—	—
Altenerding ¹²¹	205	44—47	44—46	23,5	—	55,67	—

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy az 1956-os ásatás anyaga alapján a lebői neolitikus telep állatsontanyaga a hazai neolitikus telepek állatsontanyagának megszokott képét mutatja. Jellemző vonásai: a fajok kis száma, a háziállatsontok enyhe túlsúlya, a szarvasmarha uralkodó szerepe és a háziló hiánya. Feltűnő érdekessége az *Equus (Asinus) hydruntinus* előfordulása, mely számár eddig egyetlen holocén lelőhelyről (Hódmezővásárhely-Bodzáspart) volt eddig kimutatható.

Bökönyi Sándor

DIE WIRBELTIERFAUNA DER AUSGRABUNGEN VON LEBŐ IM JAHRE 1956 (Zusammenfassung)

Auf dem bekannten Fundort von Lebő kamen im Laufe der von M. Párducz und O. Trogmayer ausgeführten Sicherungsausgrabungen im Herbst des Jahres 1956 neben den Scherben der Körös-, der Theiss- und der schnurkeramischen Kultur auch zahlreiche Tierknochen zum Vorschein, von welchen 941 Stück bestimmt werden konnten. Diese gehören den folgenden Tierarten an: Karpfen (*Cyprinus carpio* L.), Wels (*Silurus glanis* L.), Sumpf-Schildkröte (*Emys orbicularis* L.), Biber (*Castor fiber* L.), Otter (*Lutra lutra* L.), Pleistozän-Esel (*Equus [Asinus]* cfr. *hydruntinus* Reg.), Wildschwein (*Sus scrofa fer.* L.), Reh (*Capreolus capreolus* L.), Edelhirsch (*Cervus elaphus* L.), Auerochs (*Bos primigenius* Boj.), Hund (*Canis familiaris* L.), Hausschwein (*Sus scrofa dom.* L.), Schaf (*Ovis aries* L.), Ziege (*Capra hircus* L.), Rind (*Bos taurus* L.). Ausser diesen kamen noch einige menschliche Knochen und die Knochen eines näher nicht bestimmaren kleinen Wiederkäuers zum Vorschein.

Die Fauna hat vier charakteristische Züge: 1. die kleine Anzahl der vorkommenden Arten, 2. das schwache Übergewicht der Haustiere den wilden Tieren gegenüber) von den 20. Individuen an Säubetieren des Fundortes waren 110 (57,4%) Haustiere, 91 (45,3%) wilde Tiere) 3. die vorherrschende Stellung des Rindes, 4. das Fehlen des domestizierten Pferdes. Ihre grösste Merkwürdigkeit ist aber das Vorkommen des *Equus (Asinus) hydruntinus* (die Hälfte eines linkseitigen metacarpus proximalis und ein lingseitiges hinteres Sprungbein kam zum Vorschein), welche Art aus dem Neolithikum bisher nur von Hódmezővásárhely—Bodzáspart nachgewiesen wurde.

Was nun die Haustiere des Fundortes betrifft, so ist betreffs dieser die kleine Statur der Hunde, der Schweine, der Schafe und der Ziegen bemerkenswert, obgleich vereinzelt unter den Schweinen auch Knochen einiger Tiere mit grösserem Körper vorkamen. Unter den Rindern sind Knochen von kleinem und grossem Körper gleichmässig anzutreffen.

S. Bökönyi

¹¹⁸ G. Nobis: loc. cit.

¹¹⁹ M. Degerböl: op. cit. 128, 129.

¹²⁰ J. Boessneck: loc. cit.

¹²¹ J. Boessneck: loc. cit.